

ДИГИТАЛНОТО ПОКОЛЕНИЕ

**Милена Миткова Кирова,
Ирина Петрова Георгиева,
Силвия Георгиева Георгиева,**

*Научен консултант гл. ас. д-р. Катя Михайлова
Катедра "Медии и обществени комуникации", УНСС*

Key words: generation; new media; social structure; industrial society; information society; digital communication space; digital generation; media multitasking

Човекът се ражда несъвършен и през целия си жизнен път се води от стремежа си за усъвършенстване в един свят, в който властва пошлостта и ниските страсти. В своето развитие цивилизацията е достигнала немислими за древния човек висини, дотолкова, че съвременният човек се смята за всемогъщ, покорил всички върхове. В условията на глобализация е налице невероятен технологичен напредък, обсебващ живота ни и пораждащ у нас фундаментален въпрос: „Каква е причината за динамичните промени, които видоизменят цялостния облик на съвременното общество?” Отговорът е изключително сложен, защото съдържа множество фактори и процеси, направляващи живота ни и изграждащи представата за обществената реалност. Преследвайки своите стремления младото поколение е така забързано, гонейки бързия успех, че пропуска да си зададе най-важния въпрос: „Пълноценен ли е този, моят живот?” Съвременният индивид не усеща как обществената среда, в която живее роботизира неговото битие, оставяйки траен белег в структурата и характера на поколението му.

Трансформациите на обществената среда и интеграцията на съвременното младо поколение в нея очертават основата на настоящата разработка. Въпросът, чийто отговор търсим е какво и как се променя в новите млади хора: като манталитет и ценности, като език и култура, като социализа-

ция и общуване, като работа и реализация?

Същият въпрос беше една от подтемите в дискусиата „Дигиталното поколение М.”¹. Бяха представени множество гледни точки: ценностен профил на младото поколение, дигиталното поколение и отношението му към труда, емоционална интелигентност на младото поколение; поколението в мрежата на технологиите, медиите, новите млади и новите мобилизации и т.н. Тук представяме нашата позиция, като резултат от обучението ни досега, като наша вътрешна нагласа и убеденост, като поглед от нас като „начинаещи изследователи” към нас като дигитално поколение.

Настоящата разработка синтезира реферативните есета „КриЗАта”, „Третата вълна”, „Трябва ли хората да бъдат равни”, „Дигиталното поколение”, разработвани в лекционния курс по „Социология” (проф. д.с.н. Михаил Мирчев, гл.ас.д-р Катя Михайлова, първи семестър). В теоретичната му основа са тезите за позитивната и негативна свобода, битийния и притежателен модус (Ерих Фром); едноизмерния човек и изкуствените потребности (Херберт Маркузе), третата вълна (Алвин Тофлър), мрежовото общество (Мануел Кастелс).

Разработката е структурирана както следва:

- Третата вълна и кризата: трансформации на обществото и институциите;

¹ Дискусиата е проведена като част от Първи академичен форум за обществена наука АФОН 2010 на 26.10.2010 в УНСС. Модератор: гл. ас. д-р Катя Михайлова. Виж. www.academic-forum.eu.

• Дигиталното поколение М: трансформации на хората и отношенията.

В жанрово отношение тя представлява реферативно есе.

Третата вълна и кризата: трансформации на обществото и институциите

Живеем в свят, изграден от противоречия и конфликти, в който съвременното общество е подложено на динамични промени, изменящи все повече облика му.

В развитието си обществото е преминало през три основни периода, които условно наричаме *„трите вълни на общественото развитие“*². Анализирайки особеностите на всяка от тези метафори на периодизацията на общественото развитие, търсим връзките между потоците на промяна, чиито последици формират т.н. *„Трета вълна“*, изразена като символ на съвременното общество.

По пътя на развитието си човешката цивилизация е претърпяла множество трансформации, но *третата вълна* носи със себе си голям скок за общественото развитие. *Третата вълна* носи демокрация, опростява живота и дава свобода на избор. Разнообразието от медии и технологии осигуряват простор от развлечение и информираност на индивида, но го правят подвластен на тяхното влияние. Медиите са мощна власт, която без да забелязваме манипулира нашето мнение и светоглед. Пагубна за нравственото развитие на човека в днешната действителност е промяната на съзнанието на индивида и отношението му към околните. Завладяни от идеята за информираност и кариера се отчуждаваме все повече. От друга страна информацията като движеща сила ни дава възможност да получаваме привидно познание, но сякаш приспивайки способността ни да мислим критично. Разсъждаването отстъпва пред готовата информация от медиите.

Днешната действителност е белязана от показателна за състоянието дума - „кри-

за”. Латинската дума *crisis* има старогръцки произход и означава “решение”, “прелом”, “решителен момент”. В макроплан тя се изразява в диференцията на обществото, както и в последиците от социалната поляризация за общественото развитие. Кризата на съвременния свят е съвкупност от множество проблематични аспекти и т.н. *„ера на синтеза“*, изразена най-вече в стратификацията на гражданското общество и липсата на баланс в неговите измерения. Този синтез е опит на съвременния свят да обедини цялата тази диференция на модерната цивилизация в здраво и модерно общество. Тук е моментът да се запитаме: Доколко е здраво това общество и може ли да се каже, че отговаря на онзи идеален модел на гражданско общество, представен от лорд Ралф Дарендорф³? Дали нашето съвременно общество не се е отклонило от своите идеали, насочвайки се към безумието? „Безумие” – така би нарекъл съвременния свят всеки, който подобно на Алвин Тофлър направи структурен анализ на всеки период от развитието с оглед на положителните и отрицателните му страни.

В микроплан, кризата се поражда от дилемата на човешкия избор, от разпъването между *„да имаш или да бъдеш“* по Ерих Фром⁴. Според Фром притежателната нагласа - *„да имаш“* тласка света към екологична и психологическа катастрофа и единственото спасение, което авторът вижда е в смяна на модуса: от да имаш в да бъдеш, да обичаш, да действаш, да израстваш духовно.

В първата глава на книгата *„Да имаш или да бъдеш?“*, авторът застъпва темата за желанието на човека за пълно щастие породено от една нова религия, наречена „Прогрес”. Но оттук следва и кризата, която е породена от нея, а именно, че колкото повече получават хората, толкова повече тяхната душа атрофира (подобно е мнението и на Алберт Швайцер за свръхчовека. *„Прогресът“* и породените от него *„Големи Надежди“* претърпяват крах, за-

³ Янков, Георги. Политологичната мисъл от древността до наши дни. С., 1999.

⁴ Фром, Ерих. Да имаш или да бъдеш. В: Мирчев. Михаил. Текстове 2. С., 2007, с. 424

² Тофлър, Алвин. Третата вълна. С., Наука и изкуство, 1979.

щото той е заложен още в самите му основни психологически предпоставки: „радикалният хедонизъм“ и теорията, че егоизмът и алчността, в крайна сметка водят до хармония и мир.

Корените на радикалния хедонизъм идват още от Античния Рим и могат да се проследят до XVIII и XIX в. Той проповядва, че смисълът на живота е в максималното удоволствие, постигнато на всякаква цена.

Но това винаги е можело да се постигне само чрез материални и парични облаги, които са една от причините за душевните или физическите кризи в хората. Защото тези облаги винаги задействат егоизма и алчността в индивидите. Те са породени от идеята на хората „да имат“, да притежават – а това от своя страна ги дели на класи, в които винаги има война за повече власт, което поражда криза в обществото. Тук вече Ерих Фром задава един логичен въпрос „Има ли икономическа необходимост от промяна на човека?“

Съвременната социално – икономическа система е с патогенен характер, защото формира болен индивид. Отговорът на въпроса на Ерих Фром е залегнал в докладите на Д. Х. Медоус⁵ и сътрудници, а другият е на М. Д. Месарович и Е. Пестел⁶. Те правят извода, че икономическите промени могат да бъдат постигнати само чрез промени в човешките ценности, т. е. той трябва коренно да се промени.

Промяната в човешката идентичност, например, започва още в края на първата вълна, когато човека е започнал да се отдръпва от единството на семейството все по-погълнат от процесите на производството. В последствие, с настъпване на *втората вълна* това производство започва да добива изключително значение в човешкия живот и той се превръща в монотонно и стандартизирано съществуване. Втората вълна най-ярко свидетелства за промените в човешките битие и модус. Обществото се трансформира в маса, чиято основна ценност става прогресът. Отчуждението на индиви-

да е повлияно от разкъсването на връзките дом-външен свят и човек-природа. От друга страна масовият стандарт на живот подсилва този ефект и довежда до превръщането на човека в част от „индустриалната машина“, в която редът, контролът, точността и послушанието са над всички норми. Производството вече е с цел не да прехранва човека и семейството му, а да служи да продажба, която да донесе печалба. И днес тази идеология на притежанието намира своето място в обществената ценностна система, но е еволюирала в нестихваща алчност и стремеж за власт. Желанието за притежаване на още и още, нетърпимостта към останалите хора, невъзможността за задоволяване, завистта се настаняват като „черни демони“ у материално-зависимото общество и засилват неговия пагубен нагон. Постепенно междуличностният егоизъм се издига на още по – високо равнище. Отношението на хората към природата постепенно също става дълбоко враждебно. Притежателният модус засилва грабителското отношение на човека и той не осъзнава изчерпаемостта на ресурсите, унищожаването на заобикалящия го свят и по този начин на самия себе си. Притежанието е основната причина за все по – голямото проявление на егоизъм. Материалното владее общностния свят и довежда Азът до криза. „Да имам“ означава да притежавам множество блага, които обаче заличават вътрешната ми същност. В противовес на притежателния модус съвсем адекватно се проявява и битийният модус, който се ръководи главно от глагола „съм“. Разликата между „да бъда“ и „да имам“ представя различията между общественото, което е ориентирано към духовното и обществото, което е насочено към материалното.

Родово-племенната принадлежност е минала от първата вълна през нация във втората, за да се превърне в глобализация днес в рамките на третата вълна, когато манията за притежаване достига своята върхова точка – променя ценностите на индивида, на поколението а след това трансформира и неговите взаимоотношения с другите: близките други – семейството, приятелският кръг, професио-

⁵ Два доклада, изготвени по поръчка на Римския клуб. Виж. Мирчев. Михаил. Текстове 2. С., 2007

⁶ Пак там.

налната общност, с чуждите други – различните, далечните.

Днес семейството е загубило своята стабилизираща роля в обществото и е погълнато в дълбока криза, унищожаваща баланса между поколенията, което допълнително утежнява деликатното положение. Още по време на „Първата вълна“ семейството е един колектив, който освен да се изразява като основна икономическа и производствена единица е имало ролята на основен елемент, който се свързвал с обществения живот в единен организъм. Това единство е внасяло стабилност в родово-племенните общества, но по-късно с настъпването на втората вълна, това единство започва да се разпада и индивида бива погълнат от индустриализацията. По този начин се зараждат социалните конфликти, икономическото напрежение и психическите проблеми. Откъснат от сигурността и закрилата на семейството, човекът търси утеха и свобода във виртуалната реалност на технологиите. Дигитализираната реалност крие своите недостатъци. Разнообразието от медии и технологии на съвременното общество видоизменя човешкото поведение и формират неговия светоглед. Невероятното манипулативно действие на медиите трансформира човешкото битие и образува „модус на промяната“ Тази промяна струи от всяка точка на човешкия живот. Третата вълна ни поглъща, икономизирайки и без това хедонистичния ни начин на живот и претендирайки да властва над всичко, дори над природата и времето.

Дигиталното поколение M2: трансформации на хората и отношенията

Освен като „трета вълна“ и „криза“, днешната обществена реалност е определена и като векът на дигиталното „M² поколение“. Защо – защото обществото днес е доминирано от дигитални медии и технологии, от технологични и човешки, социални мрежи, които наричаме дигитално комуникационно пространство и, в които се оплита така нар. младо „дигитално поколение“.

Традиционното медийно пространство – на пресата, радиото и телевизията, се разтваря в новата медийна мрежа, качва се в интернет, става интерактивно. Така сложно се преплитат и остро конкурират масовите медии от Втората вълна (индустриално общество), от една страна и от друга – новите индивидуализирани и мрежови медии на Третата вълна (информационна). Медиите претърпяват третата си медиаморфоза – предизвикателството пред традиционните медии (печат, радио и телевизия) е да устоят, а пред новите (он-лайн и социалните медии) да се утвърдят; аудиториите се трансформират в потребителски групи, виртуални общности, участници и създатели на медийни съдържания. Тези процеси естествено водят и до трансформации на обществото като цяло.⁷

Трансформират се индивидите като морално-ценностна нагласа, трансформират се и поколенията – всяко само за себе си, трансформират се и връзките, отношенията между поколенията.

Ако приспособимостта към комуникационната среда и доминантната употреба на даден род медия са критерии за обособяването на едно поколение, то според Катя Михайлова, в България към настоящия момент съжителстват общо пет различни поколения. *Пресположение* – родените в началото на XX в.; *Радиоположение* – до 30-те; *Телевизионно поколение* – 50-70-те; *Интернет поколение* – 70-80-те, и *Поколение M²* – след 2000 г.⁸

От тази класификация ясно се вижда, че дигиталното M2 поколение са новите млади – децата до 18 г. и младежите до около 25 г. Тук следва въпросът: какво означава „дигитално“ и какво се крие зад това „M²“?

Съвременното младо поколение е носител на изцяло нов манталитет, морал и съзнание, сякаш само по себе си е символ на промяната както в условията на живот, така и в човешкия светоглед и поведение.

⁷ Михайлова, Катя. Телевизията за деца: между търговската логика и обществената мисия. С., М-8-М, 2011.

⁸ Михайлова, Катя. Цит. съч.

Младите представители на обществото са обособена група на различен културен модел (от досегашния), който ще бъде обект на операционализацията ни оттук нататък за постигане на истината (отговора на мистерията). Нека най-напред си позволим дързостта да дефинираме означението „М²“ през призмата на личните ни възприятия за съвременния облик на младежта. Анализирайки основните черти на младото поколение, може да се каже, че същността на дигиталното поколение М² се изразява в подобна фраза: „Новото поколение- символ на модерния манталитет, издигащ култа към виртуалната реалност“⁹. По този начин М² приема дефиницията на „модерен манталитет“, а „дигиталното“ изразява виртуалната реалност. Така се противопоставя новото **Модерно и Машинизирано** общество срещу старомодното, но **Мислещо** поколение. Тази концепция ни подтиква към размисъл над положителните и отрицателни черти на новосъздалата се обществена реалност. В нея младият човек се лута, търсейки своето място в света.

Младият индивид бързо осъзнава колко сложен за човека без опит е света и с ужас разбира колко незначителен е в тази огромна вселена. Това убива самочувствието му и той, обзет от страх, започва да търси свое кътче, където да се почувства защитен и уверен в себе си. Това кътче е най-голямата сила, влияеща на днешната младеж- виртуалната реалност и интернет. Намирайки убежище в тази паралелна реалност, индивидът си изгражда съвсем нов светоглед и модел на поведение. Виртуалната реалност се превръща в един удобен свят, който индивида може да контролира. Тук ние сме далеч от отговорностите, задълженията и нормите на обществото и едновременно с това можем да влезем и излезем когато пожелаем. Този дигитален свят е нашето бягство от жестоката действителност, което ни осигурява свобода да управляваме всичко и да правим онова, което обществото ни ограничава. Тук човек получава свободата да се самоизгражда, да моделира профила си такъв, какъвто му се иска да бъде, което му носи сигурност, простор на желанията и комфорт от въз-

можността за осъществяване на всички мечти. Освен това интернет пространството запазва анонимността на индивида, което поражда чувството за защитеност.

Виртуалната реалност формира т.н. „масова култура“⁹, в основата на която стоят новите средства за масова комуникация, изграждащи масова аудитория. Потребителите на медийния продукт са обединени от т.н. масова култура, която има пагубно влияние върху личността и нейното развитие. Споменавайки развитието не може да не се отбележи, че прогреса на средствата за комуникация и информация е обратно пропорционално на емоционалното и духовно развитие на човека. Темата за непрекъснато развиващите се комуникационни и медийни средства е толкова всеобхватна, колкото и темата за измененията в човешкото съзнание и поведение. Медиите и средствата за информация имат твърде противоречива роля в развитието на човешката интелектуалност, че едва ли може те да бъдат еднозначно оценени като полезни или вредни. От една страна интернет (като най-влиятелната форма на медийното пространство) осигурява лесен и бърз достъп до актуална информация за всичко, което интересува потребителя, като по този начин осигурява висока степен на информираност и компетентност на индивида. Действително не може да се отрече полезното действие на дигиталната среда като образователна и едновременно обединяваща категория, която сближава група хора чрез комуникирането на далечни разстояния, например. От друга страна, предоставяйки готова информация на потребителя, виртуалната медия не може да породи в него реално знание, нещо повече- приспива способността му да разсъждава и анализира. Парадоксът в този случай се поражда от разширяването на понятието „информация за сметка на „информационна култура“, която става все по-строга неприкосновена. Знанието също избледнява като ценност, защото то изисква време за осмисляне и синтезиране, с което модерният човек не

⁹ Маркузе, Х. Едноизмерният човек. В: Мирчев Михаил. Текстове 2. С., 2007, с. 401.

разполага. Именно това знание днес се заменя с масовото механично трупане на информация.

Димитър Филипов пише, че съвременният човек едновременно живее в три свята:

- реалната действителност;
- художествената култура;
- медиите¹⁰.

Катя Михайлова добавя, че съвременното дигитално поколение - децата днес живеят в още един, *четвърти свят* - дигиталният, кибер свят. Той би могъл да бъде тълкуван като вариант на света на медиите, но има своя специфика, която рязко го отличава. Това е света, който децата и младежите сами изграждат на база на създадените им представи от реалността, художествеността и медиите, и го проектират във високотехнологичната невидимост на виртуалната информационна световна мрежа. Проблемът е, че там степента на тяхната уязвимост е многократно по-висока¹¹.

Според Михаил Мирчев, Мрежата в своето негативно въздействие отучва младите, в това число и децата, от четири основни човешки добродетели:

- усърдие, търпение и толерантност като необходими лични качества за успех;
- колективистично мислене и готовност да отдаваш като ориентация на личността в социалната среда;
- воля, устойчивост и смелост за преодоляване на неудобствата, неудоволствията и пораженията в реалния живот;
- умение да се обича, да се създава, а не само да се консумира.¹²

Обществената среда на двадесетипърви век предоставя все по-неограничени възможности и лавинообразен поток от информация за всичко, което интересува модерния човек, но притъпява способността му за критично мислене, неговия интелект и душевност. И ако смисълът на човешката еволюция е да развива духовността, то тази информационна революция не е ли отклонила човечеството от естествения

път на прогрес? Стремителното развитие на технологиите в областта на електрониката, комуникациите, интернет и натрупването на информация предизвиква раждането и утвърждаването на нов тип „информационно съзнание“. Новият човек е „технофил“, пристрастен към техническите изобретения и привърженик на едно ново антихуманно кредо- максимум успех с минимални усилия. Така се ражда т.н. „easy култура“, издигаща в култ функционалността и бързината.

Условната медийна реалност универсализира и масовизира културата чрез обединяването на различни по възраст, пол и социална принадлежност хора. Така бягащият от обществената реалност индивид все пак, подтикнат от потребността си за принадлежност, се идентифицира с интернет общностите. По този начин чрез приемането на общоприети норми и ценности на тези общности се формира медийния морал, характерен и за аудио-визуалната свера на медиите. Масовата медийна култура силно влияе върху личността и нейното поведение. Все по-често ставаме свидетели на агресията в подрастващите, подтикната от неограничените владения на интернет пространството и свързаните с насилие модерни игри. Тази агресия е само едно от множеството изменения в човешкото поведение, водещи до сериозни последиствия. Игрите (главно изпълнени с убийства) пораждаат склонност към насилие у подрастващите, които са най-лесно манипулируемата част от обществото. Тяхното застояване пред екрана на компютъра ги лишава както от движение и поражда извъннорменото им тегло, така и уврежда значително зрението им. Това са все недостатъци, породени у хората заради непрекъснатия технически прогрес.

Друго последствие на този напредък са т.н. „субкултури“, които са символ на принадлежността към дадена общност с общи интереси и ценности, но и отричаща всички извън нея. В модерното общество има безброй примери за тази особена форма на свобода на личността и специфика на взаимоотношения със света. Различността е символ на смелостта да се открояваш, запазвайки

¹⁰ Филипов, Димитър. Медийната Революция...., С., 2002, с. 11.

¹¹ Михайлова, Катя. Цит. съч.

¹² Мирчев, Михаил. Текстове 2..., С., 2007, с. 11.

уникалността на стила си, но води до загубата на социалната и нравствената мяра, до егоизъм и омраза към околните, до анархизъм и снобско високомерие. Общуването на тези групи хора е обхванато от циничност, вулгарност и жаргон като индикатори на социалните настроения, емоционалния и културния свят на човека от тази група. Всяка подобна общност, независимо дали във виртуалната реалност или повлияна от различните типове медии, унифицира и манипулира индивида, който се идентифицира като принадлежащ към нея.

С развитието на интернет и мрежовото общуване се отварят нови възможности пред хората, но се появяват и нови опасности. Вече всеки може да види божествени кътчета от цял свят от бюрото си или да пазарува отново от там, което спестява време и енергия. Общуването също става по-лесно и неограничено (чрез skype и facebook), но именно тук се крият и основните рискове пред по-младото поколение. Трафикът на хора, изнасилванията са все проблеми, породени в по-голямата си степен от неограничеността на интернет обществото. Но най-големият проблем, който крие интернет общуването за младите, е неграмотността. Всъщност причините за този проблем са както „дигитализираните родители“, които като същински работи работят и работят, а децата остават някак на заден план, така и училището, което все повече занижава своите критерии и изисквания и се стигне до непрекъснатото интернет общуване между младите. Тук трябва да се запитаме: *„Кое е първото нещо, което хваща детето- химикала или мишката и каква е ролята на семейството за неговото възпитание?“* Днес семейството е загубило своята стабилизираща роля и е потънало в дълбока криза, унищожаваща баланса между поколенията, което допълнително утежнява деликатното положение в обществото.

Дигиталното общество на дигиталното поколение: изводи и обобщения

Така изградихме свят, който не ни се налага да опознаваме, защото чрез технологиите получаваме информацията тук и

сега наготово, без да се налага да вникваме в същността. Ставаме пленници на привидното в света на медиите като „криво огледало“ на съвременната култура. В тази култура различните са четящите, различните са мислещите, различните всъщност са нравствено извисените. Докато за дигиталното поколение книгите вкъщи са просто за украса, а знанието е в необятното интернет пространство, то за „странниците“ на епохата знанието се крие в библиотеката- мястото отдадена на забора от хората и институциите. А книгите, Разбирането на смислите, дълбоко скритите послания, пораждането на дискусии, спорове, въпроси са все проявления на битийния модус, докато стремежът към съхранение („притежание“) на информацията само задълбочава личностната криза.

Във време, в което световната икономическа криза завладя света заради свръхпроизводството, което се поражда от желанието „да имаш“ повече материални блага, все по – често се стига до въпроса: „Ще премине ли рецесията в експанзия?“ Проблемите като болести, безработица, недоимък, бедствия, корупция, погледнати през призмата на притежателния модус изглеждат трудно разрешими. Все по – големия стремеж към материалното за сметка на духовното води със себе си разрушителна сила, която погубва ценностната система на обществото и то изпада в дълбока криза. Тя разбира се има различни проявления за отделните личности, но резултатът, който постига е еднакъв – разруха. Въпреки тъмната страна, която материалното благо поражда у човека, съществуват и условия за неговата промяна. Те са свързани с осъзнаването на причините за страданието, проумяването, че има избавление и желание за промяна. Това избавление изисква пълно осъзнаване и отгърсване от материалистичното, чувство за сигурност и увереност в себе си, любов и преклонение пред живота във всичките му проявления.

Новият човек, човекът от дигиталното поколение трябва да възприеме битийния модус като свое основно верую, за да излезе от дупката, да преодолее кризата и да продължи напред като един достоен, осъзнал се

човек, който ще съхрани и предаде основните си морални ценности и разбирания.

Развитието на обществото, а и техническият прогрес продължават и ще продължават занапред. Пред нас остава избора да се отдадем на пълно машинизиране или да запазим ценностите си, да си чатим или да четем. Това е много важно решение, за-

щото би било жалко единствената ни осведоменост за Васил Левски да е това, че е националният ни стадион, а не, че това е една от най-светлите личности в родната ни история, оградена с ореола на безсмъртието заради своя подвиг. Изборът е наш и трябва да го направим.